

Szabó János

SZOFTVEREK SZERZŐI JOGA – NYÍLT FORRÁSKÓDÚ SZOFTVEREK FELHASZNÁLÁSI SZERZŐDÉSEI*

A számítógépek negyedik generációjának¹ megjelenése és széles körben való elterjedése eddig soha nem látott forradalmat indított be a társadalom szinte összes alrendszerében. A modern kor fejlett technológiája nem létezhetne számítógépek és az azokba életet lehelő szoftverek nélkül. Mára a szoftverek ténylegesen beférkőztek az emberek mindennapjaiba: segítségükkel tartjuk a kapcsolatot ismerőseinkkel, tájékozódunk a nagyvilág eseményeiről, navigálunk utazás közben, bonyolítjuk pénzügyeinket, szoftverek jelentik sok embernek a kikapcsolódás lehetőségét is.

A fogyasztási cikkek ilyen magas fokú intellektualizálódása miatt a szoftverfejlesztés két évtized alatt mára a világgazdaság egyik húzóágazatává vált. Ezek a programok nem ritkán hatalmas anyagi befektetések és hosszú éveken át tartó fejlesztőmunka árán készülnek el, és nagy üzleti értéket képviselnek, ezért nem kétséges, hogy erre a hihetetlen növekedésre természetesen a jognak is reagálnia kellett. Kezdetben is csak az volt a nyitott kérdés, hogy milyen jellegű legyen a szoftvereknek biztosított jogi védelem. Az egymással versengő jogintézmények közül végül a szerzői jogi védelem került ki győztesen, ez a típusú védelem terjedt el az egész világon.

A szoftverek hasznosítására jellemzően felhasználási licencszerződés megkötésével kerül sor. Ezen felhasználási szerződések között jelentenek üde színfoltot a nyílt forráskódú szoftverlicenckek, hiszen valószerűtlenül széles jogokat biztosítanak a felhasználó számára teljesen ingyen.

A nyílt forráskódú szoftver felhasználója a szoftver futtatásán kívül jogosult lesz a szoftver forráskódját megismerni és módosítani, illetve terjesztheti is a szoftvert eredeti és módosított formájában. Ezekkel a tulajdonságaival a licenc nemcsak a fejlesztők egymás közötti, valamint a szoftverfejlesztők és a felhasználó viszonyrendszerét alakítja át lényegesen, de hatással van a nyílt forráskódú szoftverek fejlesztési modelljére is, csökkenti a fejlesztési költségeket, valamint újfajta üzleti modellek meghonosítását teszi szükségessé.

A legérdekesebb eredménye a nyílt forráskódú licenckeknek az a különös ökoszisztéma, ami a szerződés hatályosulása folytán létrejött. A világháló közvetítésével a világ legkülönbözőbb részein élő fejlesztők egymás forráskódját megismerve és azt módosítva hoznak

* Az Eötvös Loránd Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kara Polgári Jogi Tanszékén készített, a Szellemi Tulajdon Nemzeti Hivatala Ujvári János diplomadíj-pályázatán díjazott szakdolgozat szerkesztett változata.

¹ *Markó Tamás*: A számítástechnika története. Jegyzet. Janus Pannonius Tudományegyetem Alkalmazott Matematika és Informatika Tanszék, Pécs, 2014 – <http://ttk.pte.hu/ami/phare/tortenet/tart4g.html>.

létre kiváló minőségű és nem ritkán piacvezető szoftvereket anélkül, hogy a licencen kívül bármilyen más jogi kapcsolatban lennének egymással. Az ilyen projektekben részt vevő programozók motivációja természetesen sokféle, világcégek alkalmazottai a munkaviszonyuk kapcsán ugyanúgy részt vesznek ilyen projektekben, mint azok, akik szabadidejükben fejlesztenek nyílt forráskódú szoftvereket. Az viszont bizonyos, hogy a nyílt forráskódú felhasználási szerződésekben biztosított jogok nélkül nem jöhetne létre ilyen széles körű együttműködés a felek között.

A tanulmány megismertet a szoftverek védelmének kialakulási folyamatával, a hatályos jogszabályok szerinti védelem jellemzőivel, majd a GPL-licenc² harmadik változatán keresztül a nyílt forráskódú szoftverek helyzetével a magyar jogrendszerben, illetve a szoftverfelhasználási szerződés megkötésének kérdéseivel. A dolgozat tárgyául választott nyílt forráskódú szoftverek alkotói a jogi védelmet arra használták fel, hogy különleges szoftverfelhasználási engedélyekkel a tulajdonosi szoftverekhez képest egy másfajta koordináta-rendszerben gondolkodva érvényesítsék érdekeiket.

A nyílt forráskódú szoftverek licenceinek fent említett hatásain kívül ezen ágazat nagy léptékű növekedése is indokoltá teszi a téma vizsgálatát, hiszen a meglévő nyílt forráskódú projektek mérete és a projektek száma is exponenciális ütemű növekedést mutat.³

I. A szoftverek meghatározása

A szoftvereken informatikai értelemben a számítógépeken működtethető programok összességét kell érteni. Olyan szellemi termékek, amelyek többek között a hardvert működtetik. Műszaki értelemben „szoftvernek nevezzük a számítógép működtetéséhez rendelkezésre álló valamennyi programot. Idetartoznak a számítógép felhasználójának saját programjain kívül azok a programok is, amelyek magát a számítógépet működtetik, és egy-egy meghatározott programot a számítógép számára végrehajthatóvá tesznek.”⁴

Miután a szerzői jogi szabályozás védelmébe vette a szoftvert mint szellemi terméket, természetesen kialakult annak jogi fogalma is: a szerzői jogi védelem tárgya kiterjed a számítógépiprogram-alkotás és a hozzá tartozó dokumentáció akár forráskódban, akár tárgykódban vagy bármilyen más formában rögzített minden fajtájára, ideértve a felhasználói programot⁵ és az operációs rendszert is.⁶ A jogalkotó helyeselhető módon csak a szoftver fogalmának értelmezési kereteit határozta meg, és a jogalkalmazóra bízta ennek megtöltését

² General Public License – a Free Software Foundation által közzétett blanketszerződés, aminek a hatálya alatt a legfontosabb nyílt forráskódú projekteket is fejlesztik. A lényege, hogy a mű szabadon módosítható, és a GPL rendelkezései szerint terjeszthető.

³ A vizsgált, 1995 és 2006 közötti időszakban. Lásd: *Amit Deshpande, Dirk Riehle: The Total Growth of Open Source, IFIP – The International Federation for Information Processing, 2008, p. 197–209 – <http://oss2008.di.unimi.it/presentations/riehleDeshpande.pdf>.*

⁴ *Hans Breuer: SH atlasz – Informatika. Springer Hungarica Kiadó, 1995, p. 13.*

⁵ Hétköznapi kifejezéssel élve alkalmazás.

⁶ 1999. évi LXXVI. törvény a szerzői jogról (a továbbiakban Sztj.) 1. § (2) c).

tartalommal. Az informatika gyorsan változó világában egy ennél pontosabb definíció nem tudná elérni a törvényhozási célokat, a technológiai fejlődés következtében könnyen szűkre szabná a szerzői jogi védelem tárgyát, ezzel magát a fejlődést akadályozva.

A szoftver megalkotása és működése során annak két állapotát szokás elkülöníteni: a gépi kódot és a forráskódot. A gépi kód az ember számára nehezen vagy egyáltalán nem értelmezhető bináris adathalmazt jelöli, amely közvetlenül alkalmas arra, hogy a számítógép értelmezze és végrehajtsa. A szoftveren a módosításokat annak forráskódjában szokás elvégezni, amely a hozzáértők számára már könnyebben értelmezhető és elsajátítható programozási nyelvek egyikén íródott. A forráskód gépi kóddá alakítását különleges programok, úgynevezett fordítószoftverek végzik.

II. A magyar szabályozás

A szerzői jogi törvény a védelem tárgyának meghatározásakor példalózó felsorolásában külön nevesíti a számítógépiprogram-alkotásokat és a hozzájuk tartozó dokumentációt.⁷ A szoftver fogalmi definíciójának meghatározása nélkül úgy rendelkezik, hogy a szoftver a programkód és a dokumentáció összessége. A külön meghatározásnak azért van jelentősége, mert a korábban tárgyalt nemzetközi szerződésekkel (WIPO Copyright Treaty és TRIPS) ellentétben a szoftverek önállóan, és nem mint az irodalmi művek egyik altípusa lesznek védettek. Vagyis ahol a szerzői jogi törvény irodalmi művet említ, ott nem alkalmazhatjuk a szoftverekre vonatkozó különös szabályokat.

A szoftverek szerzői jogi védelmében részesül a számítógépi programhoz tartozó dokumentáció is.⁸ A dokumentációval kapcsolatosan felmerülhet annak a kérdése, hogy milyen kapcsolatban kell állnia a szoftverrel, mit is jelent a normaszövegben a „hozzá tartozó” kifejezés. A Kúria döntésében rámutatott arra, hogy a törvény felidézett rendelkezésének tárgyi hatálya nem szűkíthető le csupán a már létező programokra és az ezekhez tartozó dokumentációkra. A törvény „hozzájuk tartozó” szóhasználata a dokumentáció és program olyan kapcsolatát juttatja kifejezésre, amely szerint az előbbinek a megalkotása szükségképpen az utóbbinak a megalkotására irányul, de a program tényleges létrejötte nem előfeltétele a dokumentáció szerzői jogi védelmének.⁹

A védelem szintjét a törvény kellően alacsonyra helyezi azzal, hogy a Sztj. 1. § (3) szerint a szerzői jogi védelem az alkotást a szerző szellemi tevékenységéből fakadó egyéni, eredeti jellege alapján illeti meg. Ezen túl semmilyen más követelménynek nem kell megfelelnie a szoftvernek, a védelem nem függ mennyiségi, minőségi, esztétikai jellemzőktől vagy az alkotás színvonalára vonatkozó értékítéllettől. Ezért az sem feltétel a megalkotott programalkotással szemben, hogy képes legyen ellátni a funkcióját. A szerzői jog védi a nem működő

⁷ Sztj. 1. § (2) c).

⁸ Sztj. 1. § (2).

⁹ BH 1993/545.

szoftvert is. A program funkcionális hiányosságai nem a szerzői jogban, hanem például a polgári jog kellékszavatossági szabályainak alkalmazása során nyernek jelentőséget.

A szoftver, ellentétben például a szépirodalmi művekkel, funkcionális mű, vagyis elsődleges rendeltetése valamely funkció ellátása, és nem szubjektív öröm nyújtása az esztétikumon keresztül. Ez a jellemzője a szoftvernek természetesen hatással van a szoftver egyéni, eredeti jellegével szemben támasztott elvárásokra is, amire a „programalkotás” kifejezés használata is utal a normaszövegben.¹⁰ A funkcionális jelleg egyik ismertetőjegye, hogy azonos funkciót azonos paraméterek mellett több, egymástól függetlenül fejlesztett, ezért párhuzamosan szerzői jogi védelemben részesülő, de egymásra például a menü, a parancsok, a grafikus képernyőfelület, a funkciók tekintetében az összetéveszthetőségig hasonló programmal is el lehet érni. Ezt a szabályt értelmezve juthatunk arra a következtetésre is, hogy a szoftvernek el kell térnie a feladata által közvetlenül meghatározott, illetve a mindenki által közhelyszerűen alkalmazott kifejezési formáktól ahhoz, hogy a jog által védelemben részesüljön.

Nem a törvényben szereplő kritérium, de a törvény logikája alapján a szabályozás immanens részének tekinthető a szoftverekkel szemben támasztott azon elvárás, hogy tartós formában rögzítésre kerüljön a szoftver. Mivel a szerzői jog nem önmagában a szerző szellemi tevékenységét, hanem az annak eredményéhez kapcsolódó jogokat védi, ezért könnyen belátható, hogy tartós rögzítés nélkül a védelem létrejöttének bizonyítása nehézkessé válik.

1. A szoftver jogszerű megszerzőjének jogai

A szoftver mint műfajta jellemzői miatt a hagyományos szerzői műfajokhoz képest a mérleg nyelve a felhasználótól, közönségtől a szerzői jog jogosultja felé billent el.¹¹ Ennek a hangsúlyeltolódásnak egyrészt az az oka, hogy a hagyományos műfajtak esetében hárompólusú felhasználási folyamat a szoftverek esetében kétpólusúvá vált. A festő megfesti a képet, a galéria kiállítja (felhasználja), a közönség pedig megnézi. A felhasználási folyamat második pólusa a felhasználás, amihez a szerző engedélye is kell. Hagyományos műfajtak esetében a közönség nem minősül felhasználónak, a műérzékelés nem engedélyköteles tevékenység. Műszaki okok miatt azonban egy szoftver esetében a műérzékelés és a felhasználás összecsúszik, hiszen a szoftver futtatása egyúttal többszörözést is megvalósít.¹² Ezért a műérzékelés szoftverek esetében elhanyagolható jelentőségűvé vált. Az eltolódás másik oka, hogy a Sztj. által biztosított szabad felhasználások is csak kis részben érintik a szoftverek felhasználóit.¹³ Ezt a fajta eltolódást hivatottak kezelni a szerzői jogi törvény azon rendelkezései, amelyek a

¹⁰ Lontai Endre, Faludi Gábor, Gyertyánfy Péter, Vékás Gusztáv: Magyar polgári jog – Szerzői jog és iparjogvédelem. Eötvös József Könyvkiadó, Budapest, 2012, p. 51.

¹¹ Gyertyánfy Péter: Nagykomentár a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvényhez. Wolters Kluwer, Budapest, 2014, p. 376.

¹² Faludi Gábor: A szoftver szerzői jogi szabályozása. Infokommunikáció és Jog, 2. évf. 7. sz., 2005, p. 4.

¹³ Lásd: Sztj. 35. § (1), 39. §, 60. §, (4) bekezdés.

szerző vagyoni jogainak korlátozása mellett többletjogokat biztosítanak a szoftver jogszerű megszerzője számára.

A felhasználási szerződés eltérő rendelkezése hiányában a szerző kizárólagos joga nem terjed ki a többszörözésre, átdolgozásra, feldolgozásra, fordításra és a szoftver bármilyen más módosítására annyiban, amennyiben ezeket a cselekményeket a jogszerű megszerző a szoftver rendeltetésével összhangban végzi. A Sztj. ezen diszpozitív szabálya lehetővé teszi a hibajavítások elkészítését és az ilyen módon elért eredmények többszörözését is. A törvény további korlátot állít fel a kivétel céljának meghatározásával: csak a felhasználási engedély által meghatározott felhasználási cél maradéktalan megvalósítása érdekében élhet a jogszerű megszerző a törvényes engedéllyel. Így ez a szabály például nem tesz lehetővé több gépre való telepítést, mint amit a felhasználási szerződés egyébként engedélyezett.

A szoftver jogszerű megszerzője egy darab biztonsági másolatot készíthet a szoftverről akkor, ha ez a szoftver felhasználásához szükséges. Ilyen esetnek tekinthető az, ha a felhasználó biztonsági másolat készítésével biztosítja az eredeti műpéldány károsodása esetén a felhasználás folytatását. A biztonsági másolathoz természetesen önálló felhasználási engedély nem kapcsolódik, a biztonsági másolatot mindig az eredeti felhasználási szerződéssel azonos feltételek mellett, és csak az eredeti műpéldány károsodása esetén lehet felhasználni. A felhasználási szerződésben ettől érvényesen nem lehet eltérni, ezen jogszabályi engedély kögens volta miatt a felhasználási szerződés ettől eltérő rendelkezése semmisnek minősül.

A szoftver alapjául szolgáló elv, elgondolás jogszerű felhasználó általi megismerését segíti elő a Sztj. azon kögens szabálya, amely a szerző engedélye nélkül is lehetővé teszi a szoftver betáplálását, képernyőn való megjelenítését, továbbítását és futtatását. Ezek a cselekmények fokozottan alkalmasak arra, hogy az üzleti titok körébe tartozó információk birtokába juttassák a törvényi engedéllyel élő felhasználót. A szoftver alapjául szolgáló ötletet, elvet, elgondolást a szerzői jog nem védi, ez azonban a párhuzamos védelem elvével összhangban nem jelenti azt, hogy a Sztj. ezen rendelkezése kizárná a Ptk. üzleti titok védelmére vonatkozó szabályainak az alkalmazhatóságát. A Ptk. titokvédelmi szabályai sem alkalmasak arra, hogy az Sztj. ezen kivételeinek alkalmazhatóságát megakadályozzák, azok csak a kivételt igénybe vevő jogszerű felhasználóval szemben keletkeztetnek arra nézve kötelezettséget, hogy az ilyen módon megszerzett üzleti titkokat megőrizze.

2. Dekompilációs jog

Az önállóan megalkotott szoftver más szoftverekkel való együttes működése lehetőségének a megteremtése érdekében a szerzői jogi törvény lehetővé teszi, hogy a felhasználó a védelem tárgyát képező szoftvert többszörözze vagy lefordítsa (visszafejtse). A visszafejtés és a többszörözés lehetőségét csak szigorú keretek között, a jogosult jogainak és jogos érdekeinek a védelmére tekintettel teszi lehetővé a törvény.

A törvény egyrészt korlátozza a jogosultak körét: csak a szoftver jogszerű felhasználója és – tekintettel arra, hogy a szoftver visszafejtése és az interoperabilitás megteremtése programozói ismereteket követel meg – a jogszerű felhasználó megbízottja számára teszi lehetővé a védelem tárgyát képező szoftver visszafejtését.

A visszafejtés jogszerűségének a vizsgálata során figyelembe kell azt is venni, hogy az együttes működtetéshez szükséges információ a visszafejtési jog jogosultjai számára milyen mértékben volt hozzáférhető. A dekompilációs jog csak akkor illeti meg a jogosultakat, ha az így megszerezni kívánt információ egyébként nem minősül könnyen hozzáférhetőnek. A dekompilációs jog a szoftvernek csak azon részeire korlátozódik, amely részek az együttes működés megteremtése szempontjából szükségesek.

A visszafejtési jog gyakorlása során megszerzett információk sem használhatóak fel korlátlanul. Az nem használható fel egy másik, hasonló szoftver kifejlesztéséhez, előállításához, forgalomba hozatalához, sem a szerzői jogot sértő egyéb cselekményekhez. Az ilyen módon megszerzett információ nem közölhető mással, kivéve, ha az együttes működés másképp nem valósítható meg. A megszerzett információ nem használható fel az interoperabilitás megteremtésén kívüli célra.

A szerzői jogi törvény ezenfelül az úgynevezett háromlépcsős tesztet¹⁴ is alkalmazni rendeli a visszafejtési cselekményekre. A felhasználót csak akkor illeti meg a visszafejtési jog, ha *a)* nem sérelmes a mű rendes felhasználására, indokolatlanul nem károsítja a szerző jogos érdekeit, *b)* megfelel a tisztesség követelményének, és *c)* nem irányul a visszafejtési jog rendeltetésével össze nem férő célra.

A fentebb kifejtett konjunktív feltételeknek megfelelő visszafejtési jog felhasználási szerződésben érvényesen nem zárható ki.

III. A General Public License és a copyleft

A nyílt forráskódú szoftverek története egészen az informatika hőskoráig nyúlik vissza. A számítástechnika széles körű elterjedése előtt, amikor a számítógépek kifejezetten nagyok és drágák voltak, a szoftvereket a programozóknak egyedire szabva kellett elkészíteni, hogy megfeleljenek a kevés felhasználó igényeinek, és az adott hardveren el is induljanak, ezért az 1970-es évek végéig nem alakult ki a szoftvereknek a maihoz hasonló piaca. Ilyen körülmények között a fejlesztők számára természetes volt, hogy megosztják egymás között az elért eredményeiket, és hozzáférést biztosítanak a szoftver forráskódjához. Ezzel a módszerrel biztosították a gyorsabb fejlődést, hiszen amikor egy programozó elkezdett egy új projekten dolgozni, nem kellett a semmiből felépítenie a munkáját, hanem felhasználhatta mások eredményeit, meglévő programokat alakíthatott át azért, hogy a céljait elérje. Ezt a fajta hozzáállást a szoftverfejlesztés korabeli művelésének a helye is meghatározta. Az in-

¹⁴ Sztj. 33. § (2).

formatikai kutatásokat jellemzően egyetemek számítástechnikai laborjaiban végezték, és ebben a tudományos környezetben természetesnek számít, hogy az elért eredményeiket a kutatók ingyenesen megosztják egymással – nemcsak azért, hogy az újonnan megszülető tudományág fejlődése gyorsabb lehessen, hanem mert egy tudós csak úgy érheti el a tudományos közösség megbecsülését, ha számot ad munkásságáról, és az általa fejlesztett szoftver megismerését lehetővé teszi. A változást a személyi számítógépek széles körű elterjedése jelentette, amellyel együtt a szoftverek is beköltöztek a mindennapokba. Létrejött egy jelentős piaci igény általánosnak tekinthető célokat kiszolgáló szoftverek iránt, és a szabványosított hardver miatt a fejlesztők könnyebben tudtak széles körben terjesztett szoftvert alkotni. Az újonnan létrejött piaci környezet természetesen hatással volt a szoftverfejlesztők és azok munkáltatóinak szerzői joghoz való hozzáállására is.

A fizetőképes kereslet megjelenésével a szoftverfejlesztéssel foglalkozó vállalatok arra kezdtek el törekedni, hogy maximalizálják a profitjukat. Ezt úgy lehetett közvetlenül elérni, hogy pénzt kértek a fejlesztéseikért, a felhasználók számára pedig a lehető legkevesebb, a piaci értékesítéshez még éppen csak elégséges jogot biztosító szoftverfelhasználási engedélyeket kötöttek ki.

Ez volt az a folyamat, ami ellen a Free Software Foundation és alapítója, Richard M. Stallman fellépett. Stallman az 1970-es években az MIT mesterséges intelligenciával foglalkozó laborjában dolgozott szoftverfejlesztőként, ezért közvetlenül tapasztalhatta meg, hogy milyen hatása van a kereskedelmi szoftverek elterjedésének a felhasználók jogaira. Az MIT laborjában lévő nyomtatókon futó nyílt forráskódú szoftverekhez való hozzáférést Stallman arra használta fel, hogy módosítsa azokat, így a nyomtató e-mailben tudta jelezni a labor munkatársai felé, ha elakadt benne a papír. Amikor az MIT új Xerox nyomtatókat szerzett be, Stallman ugyanezt a javítást próbálta elvégezni rajtuk, azonban a gyártó nem engedett hozzáférést a forráskódhoz. Ez volt az a probléma, amivel Stallman szembesülve elkezdte szervezni az alapítványát és a szabadszoftver-mozgalmat.¹⁵

Stallman alapítványának társadalmi és politikai küzdelméhez a legfontosabb jogi keretet a legelőször 1989-ben bemutatott GNU General Public License adta. A szoftvereket jellemzően felhasználási szerződéseken keresztül hasznosítják a szerzői jogi jogosultak. A GNU GPL is egy ilyen felhasználási szerződés. Stallman a licencével a copyleft eszközhöz nyúlt: azzal a szerzői jogi szabályozással igyekezett biztosítani a felhasználók jogait, amelyet a nagyvállalatok éppen ellentétes hatással alkalmaztak. Azért hívta copyleftnek, mert a másolás jogát a licenbe vevőnél hagyta,¹⁶ és szellemesen egyúttal arra is utalt vele, hogy angolul copyrightnak hívják a szerzői jogot.

¹⁵ Sam Williams: Free as in Freedom, Richard Stallman's Crusade for Free Software – <http://oreilly.com/openbook/freedom/ch09.html>.

¹⁶ Bruce Perens: The Open Source Definition – <http://oreilly.com/catalog/opensource/book/perens.html>.

Ezek a felhasználói jogok a következők:

- jog a szoftver futtatásához,
- jog a forráskód megismeréséhez és megváltoztatásához,
- jog a szoftver terjesztéséhez,
- jog a szoftver módosított változatának a terjesztéséhez.

1. A szerződést kötő felek

A GPL-licenc minden olyan szoftverre és annak dokumentációjára vonatkozik, amelyet a szerzői jog jogosultja a GPL-licenc hatálya alatt terjeszt. A felhasználó a szoftver másolásával, terjesztésével és módosításával – vagyis a futtatásával nem – elfogadottnak tekinti a szoftverfelhasználási szerződését.

2. A GPL-licenc hatálya alá tartozó program terjesztése

A licenc alá tartozó szoftver szabadon terjeszthető bizonyos korlátozásokkal: a továbbadott másolatoknak is tartalmazniuk kell a GPL-re való utalást és a licenc szövegét vagy az elérhetőségét. A licenc hatálya alá tartozó szoftver főszabály szerint forráskód formájában kerül közreadásra, hiszen csak így biztosítható hatékonyan a szoftver szabad feldolgozásához való jog. A szoftver gépi kódban való terjesztése csak abban az esetben lehetséges, amennyiben a licencbe adó az alábbi feltételek közül legalább az egyiket teljesíti:

1. a program az alapul szolgáló forráskóddal együtt kerül terjesztésre, vagy
2. három évig érvényes írásos ajánlat keretében kell biztosítani a forráskódhoz való hozzáférést legfeljebb az indokolt költségek ellenében, vagy
3. kereskedelmi forgalomban egyáltalán nem megjelenő szoftverek esetében a forráskód fellelhetőségének a helye megnevezésre kerül.¹⁷

3. Felhasználói jogosultságok és kötelezettségek a fedett munka¹⁸ módosítása esetén

A GPL-licenc alatt terjesztett szoftver szabadon átdolgozható, azonban a reciprocitás elve¹⁹ alapján az átdolgozás eredményeként létrejövő szoftver is az eredeti licenc hatálya alá fog tartozni, vagyis ingyenesen terjeszthető lesz, kivéve ha a díj ellenében valamilyen szavatosságot vállal az átdolgozó, vagy fizikai adathordozón terjeszti a szoftvert.

¹⁷ GNU GPLv1 3. pont.

¹⁸ A fedett munka (az angol eredetiben „covered work”) a GPL vonatkozásában a licenc hatálya alá tartozó, módosítás nélküli vagy módosított szoftvert jelenti.

¹⁹ John Tsai: For better or worse: Introduction of the GNU General Public License – http://bitlj.org/data/articles/23_1/547-581.pdf. Vettere szerint a GPL-licenc ezen jellemzője pandemikusnak minősül. Lásd: Greg R. Vetter: „Infectious” open source software: spreading incentives or promoting resistance? – <http://law.uh.edu/faculty/gvetter/documents/Vetter.InfectiousOSS.IncentivesOrResistance.Final.pdf>.

A licenc egyedi módon szabályozza a hatálya alá tartozó programrészletek beépítését egy másik szoftverbe: az így létrejövő szoftver is szabadon terjeszthetővé válik a GPL-licenc hatálya alatt. Ez a szabály azonban nem vonatkozik arra az esetre, amikor a szoftverek nem vesztik el önállóságukat, pusztán az egymástól független szoftverek egymás mellett kerülnek alkalmazásra, vagy azonos adathordozón kerülnek terjesztésre. Ilyenkor a többi program szabadon licencelhető lesz.

Az eredeti szoftver szerzőjének személyhez fűződő jogainak védelme érdekében a szoftver megváltoztatása, módosítása és átdolgozása esetén az átdolgozónak meg kell jelölnie az átdolgozás tényét és idejét. Ha a szoftver másolására, módosítására és terjesztésére a licencbe ütköző módon kerül sor, az érvénytelennek minősül, és megszűnnek a licencbe vevő jogai. Azonban az a körülmény, hogy a felhasználási szerződés reciprocitása lehetővé teszi azt is, hogy a már egyszer átdolgozott programot egy harmadik személy ismét átdolgozza és a GPL-licenc alatt közzétegye, kétségessé teszi a jogsértőkkel szemben bírói úton való fellépést bizonyos esetekben. Ilyen eset lehet az, amikor az „A” által fejlesztett és a GPL hatálya alatt terjesztett programot „B” átdolgozza, és a szerződéssel összhangban terjeszti a saját módosított verzióját. Tétélezzük fel, hogy a jogsértést elkövető „C” tulajdonosi programként kezdi terjesztetni „B” változatát, ami ellen „B” valamilyen okból kifolyólag nem lép fel. Abban, a nyílt forráskódú szoftver fejlesztése során jellemző esetben, ha nem lehet pontosan meghatározni az egyes szerzők hozzájárulásait, és ezért a szerzői joguk terjedelmét, bizonytalanná válik „A” jogérvényesítésének a sikere „C”-vel szemben. Erre a problémára az jelentheti a megoldást, ha a felhasználási szerződés meghatározza azt a személyt, aki jogosult fellépni a jogsértőkkel szemben. A reciprocitás elvének érvényesülése miatt rendezni kellett azoknak a jogi helyzetét, akiknek a licence a szerzői jogot megsértő féltől származik: a jogvesztés nem terjed ki azon licencbe vevőkre, akik megfelelnek a General Public Licence feltételeinek.

4. GNU General Public License 2.0

Már a GNU GPL első verziójának végén is előrevetítik a licenc szerzői, hogy a későbbiek folyamán az eredeti GPL-licencel azonos szellemiségű, ámde a részletszabályok tekintetében a GPL-licenc átalakított, új változatai kerülnek majd kiadásra. Az első ilyen átalakításra az első verzió megjelenése után két évvel, 1991-ben került sor.

Érdekes változása a licencnek, hogy megemlíti az aláírásának a hiányát, és emlékeztet arra, hogy a licenclelt programhoz a licencbe való beleegyezésen kívül semmilyen más módon nem lehet érvényesen hozzájutni. A szerződés ezen rendelkezése jóindulattal is csak jelzésértékűnek tekinthető, hiszen egy licenciaszerződéstől nem remélhető olyan joghatás, hogy a Sztj. szerződéssel szemben alaki követelményeket támasztó kógens rendelkezéseitől eltérést engedjen.

A felhasználási szerződés szövege a változtatás nyomán egyértelművé teszi, hogy bírósági ítélet vagy szabadalmi jogok megsértése következtében a licencbe vevő nem mentesülhet a szerződésben felállított feltételek alól. Abban az esetben, ha a licencbe vevő nem tudja teljesíteni valamely jogi kötelezettségét a licencszerződésben vállalt kötelezettségekkel egyidejűleg, tartózkodnia kell a fedett program terjesztésétől. A szerződés ezen kitételét nevezi Stallman „Liberty or Death”-klauzulának.²⁰

A licencszerződés kettes verziója tovább árnyalta azt a szabályrendszert, amely a különböző részek kapcsolásával létrejött programok jogi sorsát igyekszik rendezni. Ha egy meghatározható része a programnak nem a fedett munka módosítása, és a fedett programtól elkülönítve terjesztik, akkor a szerződés szabályai nem lesznek kötelezően alkalmazandóak rá. Abban az esetben azonban, amikor a fedett munka részeként kerül terjesztésre ugyanez a program, akkor a szerződés a módosított munkára mint egészre alkalmazandóvá válik. A licenc továbbra sem alkalmazandó azon az alapon, hogy a fedett programmal azonos adathordozón kerül terjesztésre a másik program.

IV. A GNU General Public License 3.0 és a magyar jog

A General Public License kettes verziója volt a leghosszabb életű a Free Software Foundation által alkotott szoftverfelhasználási engedélyek közül, hiszen megjelenése után 16 évet kellett várni a következő változatra. Ennyi idő alatt a jogi és technológiai fejlődés miatt a GPLv2 számos ponton meghaladottá vált, és alkalmazása több gondot is okozott a nyílt forráskódú szoftverekkel kapcsolatba kerülő jogászoknak és informatikusoknak. Ezekre a gondokra adott válaszkísérletnek tekinthető a GPL harmadik és egyben legújabb változata, amelyen keresztül a felhasználási szerződés rendelkezéseinek magyar jogrendszerben való hatályosulását is be kívánjuk mutatni.

1. A szerződés létrejötte

A felhasználási szerződések megkötése esetében a Sztj. kötelező írásbeli formát ír elő főszabályként. A szerzői jogi kódex mögöttes jogszabályát képező Ptk. határozza meg, hogy mikor minősül egy szerződéses jognyilatkozat írásban megtettnek. A magánjogi kódex szabálya alapján ha a jognyilatkozatot írásban kell megtenni, az akkor érvényes, ha legalább a lényeges tartalmát írásba foglalták, és a nyilatkozó fél azt aláírta. Az írásbeliség követelményét fokozott biztonságú elektronikus aláírás használatával is lehet teljesíteni.

A Sztj. szűk körben maga is kivételeket enged az írásbeliség követelménye alól: nem kötelező a szoftver felhasználására vonatkozó szerződés írásba foglalása a szoftver műpéldányá-

²⁰ *Richard M. Stallman*: Transcript of Richard Stallman at the 2nd international GPLv3 conference – <https://fsfe.org/campaigns/gplv3/fisl-rms-transcript.en.html>.

nak a kereskedelmi forgalomban történő megszerzése esetén,²¹ tehát ilyen esetben ráutaló magatartással a felhasználási szerződés érvényesen elfogadható.²² Ez a szabály azonban nem enged kivételt a formakényszer alól olyankor, amikor nem a dologi műpéldány közvetítésével, hanem lehívásra hozzáférhetővé tétel útján kerül terjesztésre a szoftver, márpedig a GPL hatálya alá tartozó szoftverek jellemzően így kerülnek terjesztésre.

Dogmatikailag ugyan különböző, de lényegét tekintve hasonló eredményre vezet a Sztj. 2006. január 1-jétől hatályos módosítása, amely szerint ha a 26. § (8) bekezdésében szabályozott módon történő nyilvánossághoz közvetítést maga a szerző gyakorolja, a felhasználási szerződést írásba foglaltnak kell tekinteni, ha a műre a szerző elektronikus úton kötött és rögzített szerződéssel enged további felhasználást.²³ Ez a módosítása a jogszabálynak csak szűk körben alkalmazható, ezért nem eredményezte széles körben az írásbeliség áttörését, a clickwrap- és browsewraplicenckek széles köre továbbra is alakilag érvénytelennek minősül.²⁴

A fentebb bemutatott szabályokkal ellentétben nem írásban megkötött felhasználási szerződés semmis. A semmis szerződésre nem lehet jogosultságot alapítani, és a szerződés teljesítését követelni.²⁵ A szerződés alaki hibájának ezen súlyos következményét enyhíti az a szabály, miszerint az alakiség megsértése miatt semmis szerződés a teljesítés elfogadásával a teljesített rész erejéig érvényessé válik. Vagyis az internetről letöltött szoftver használatba vétele után a szerződés akkor is érvényes, ha a felek azt nem foglalták írásba. A felek rendelkezésére áll még a szerződésük konvalidációja, valamint azt bíróság is érvényessé nyilváníthatja. Az itt tárgyalt, a szerződés érvényességét érintő jogintézmények azonban csak félmegoldások, ezen a mostanra tömegessé vált élethelyzeten a jogalkotónak segíteni kell.

2. A szerződés közvetlen tárgya

A felhasználási szerződés közvetlen tárgya a szoftverfelhasználására vonatkozó engedély megadása. Annak meghatározása azonban, hogy mit is értünk szoftver alatt, már nem ennyire egyértelmű. A szoftverek esetében – azt megjegyezve, hogy az online többszörözés vált a jellemzővé napjainkban – a kód mellett létezhet egy adathordozó is, ami a kód tárolására szolgál. Ez a körülmény felveti annak a kérdését, hogy elválhat-e a szoftver műpéldányára vonatkozó dologi jog a szoftver felhasználási jogától. Másképpen megfogalmazva, elképzel-

²¹ Sztj. 60. § (5).

²² Shrinkwrap-szerződések I.: *Telek Eszter*: A szoftverfelhasználási szerződések elmélete és gyakorlata, avagy végfelhasználók és szoftvergyártók háborúja. Infokommunikáció és Jog, 5. évf. 27. sz., 2008 május, p. 209.

²³ Sztj. 45. § (3).

²⁴ *Telek*: i. m. (22), p. 207.

²⁵ Ptk. 6:108. § (1).

hető-e az, hogy a szoftverpéldány másolatát kereskedelmi forgalomban megszerző személy csak az adathordozót mint dolgot szerzi meg. A válasz „finomított igen”.²⁶

A probléma vizsgálata során nem szabad, hogy megtévesszen minket az a körülmény, hogy a szoftver műpéldányának a kereskedelmi forgalomban történő megszerzése esetén nem szükséges a szerződés írásba foglalása. Ilyenkor is szükség van felhasználási szerződésre, a különbség csak annyi, hogy ezt a szerződést szóban vagy ráutaló magatartással fogadja el a felhasználó. Vagyis ilyenkor sem a dologi műpéldány tulajdonjogának a megszerzése keletkezteti a felhasználási jogot.

A másik tételre vezető jogi norma a szoftver irányelv azon rendelkezése, amely a szoftver jogszerű megszerzőjét a szoftver rendeltetésszerű felhasználásával összefüggésben külön szerződéses kikötés hiányában is bizonyos felhasználási cselekményekre jogosítja. E szabály sem jelenti azonban azt, hogy egyenlőségjelet lehetne tenni a program jogszerű megszerzője és az adathordozó jogos birtokosa között. A felhasználási jog megszerzésének feltétele, hogy legyen a felhasználásra egy létező és érvényes jogcím, jellemzően felhasználási szerződés vagy vagyoni jog átruházási szerződés. A felhasználási jog megszerzéséhez tehát a tradíció önmagában nem elégséges.²⁷

3. A szerződés közvetett tárgya

Azt, hogy pontosan milyen program kerül terjesztésre a felhasználási szerződés létrejöttén keresztül, maga a licencszerződés fogja meghatározni saját tárgyai hatályának definiálásával. A licenc egyik problémája saját hatályának kétértelmű meghatározása volt az USA szerzői jogi törvényének fogalmihoz képest. A licenc alkalmazási köre kiterjed arra a derivatív programra, amely a licenc hatálya alá tartozó program átdolgozásával jött létre. Ugyanakkor a licenc értelmező rendelkezése gyakorlatilag kiterjeszti ezt a kört azokra a programokra is, amelyek részben vagy egészben eredeti, módosított vagy más nyelvre lefordított formában tartalmazzák a GPL-licenc alatt terjesztett programot. Az USA szerzői jogi törvénye az ilyen műveket azonban nem derivatív munkának, hanem összeállításnak határozza meg,²⁸ vagyis a GPL-licenc egymástól távol lévő jogi fogalmakat olvaszt egybe. Ez a fajta jogi bizonytalanság közvetlenül arra van hatással, hogy a szerzőnek mikor kell megfelelnie a GPL-licenc előírásainak,²⁹ és hogy elvileg meddig terjedhet a GPL-licenc reciprocitása: milyen messzire nyúlhat az a szerzői jogi lánc, amely az egymásnak alapul szolgáló nyílt forráskódú szoftvereket összeköti. Ez nem pusztán elméleti jelentőségű vita, egy szoftver kifejlesztésének műszaki természete miatt komoly jelentősége van. Egy összetett és nagyméretű programot

²⁶ Faludi Gábor: A felhasználási szerződés. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1999, p. 95.

²⁷ Faludi: i. m. (26), p. 96–97.

²⁸ Copyright Act of 1976 section 101.

²⁹ Robert W. Gomulkiewicz: General Public License 3.0, Hacking the free software constitution – http://www.immagic.com/eLibrary/ARCHIVES/GENERAL/U_HOU_US/H051201G.pdf.

a készítői gyakran nem monolit módon írják meg, hanem kisebb modulokra szedik szét azért, hogy könnyebben megértsék a felépítését, egyszerűbb legyen új funkciók hozzáadása. Ezzel a módszerrel a programkód újrahasonosítása is egyszerűbbé válik, ami a szabadszoftver-mozgalomnak is az egyik sarokköve. Ezeket a gyakran külön-külön is működőképes programokat aztán összekapcsolják, így hozzák létre a nagyobb programot. A szoftverek kapcsolására sor kerülhet statikusan és dinamikusan.³⁰ Statikus kapcsolásnál a modul kódját beágyazzák a nagyobb program kódjába, ami ezzel elveszíti az önállóságát. Ez a fajta kapcsolat egyértelműen beletartozik abba a körbe, amit a GPL-licenc származékos műnek nevez. Vagyis ha egy GPL-licences modult beágyazzunk egy nagyobb program kódjába, az így létrejövő program is a kisebb modul jogi sorsát fogja osztani.

Ennél nehezebb kérdés a dinamikus kapcsolással létrejött programok jogi sorsa. Ilyenkor ugyanis a modul nem veszíti el önállóságát, önállóan fog lefutni, a nagyobb program csak egy hivatkozáson keresztül hasznosítja. A másfajta műszaki háttér miatt vitatható, hogy az így létrejött szoftver a GPL-licenc alatt terjeszthetővé válik-e.³¹ Ezt a jogi bizonytalanságot néhány gyártó ki is használta, amikor üzleti titkaikra hivatkozva zárt forráskódú kereskedelmi meghajtóprogramokat adtak ki termékeikhez a Linux-kernel moduljaként.

A GPL-licenc hármas verziójában igyekeztek tisztázni ezt a bizonytalanságot, ezért tovább részletezték az idevonatkozó szabályokat. A licenc értelmében a lefedett program vonatkozó forráskódja magában foglalja a társított felületdefiníciós fájlokat, valamint az olyan megosztott programkönyvtárak és dinamikusan kapcsolt alprogramok forráskódját, amelyeket a munka kifejezetten igényel például a bizalmas adatkommunikációhoz vagy az alprogramok és a munka egyéb részei közötti folyamatvezérléshez. Ez az új szabályozás gyakorlatilag a Free Software Foundation fentebb vázolt szakmai vitában képviselt álláspontját emelte át az új licencbe.³² Gyakorlati haszna a részletesebb szabályozásnak az lehet, hogy nem lesz fenntartható olyan vélemény, hogy a dinamikusan kapcsolt programok soha sem eshetnek a licenc hatókörébe, ezt leszámítva azonban a jogértelmezés bizonytalansága továbbra sem javult, hiszen esetről-esetre kell majd eldönteni, hogy milyen kapcsolat valósítja meg a „bizalmas adatkommunikációt” a programok között.

A magyar jog alkalmazásában a felhasználási szerződés ezen része jövőben megalkotandó művekre vonatkozó felhasználási szerződésnek minősül. A licenc fentebb kifejtett szabályai nagy részletességgel meghatározzák, hogy az átdolgozás eredményeképpen létrejövő program milyen esetekben esik a szerződés reciprocitásának hatálya alá, ezért az nem ütközik

³⁰ Matt Asay: The GPL: Understanding the License that Governs Linux – <https://www.novell.com/coololutions/feature/1532.html>.

³¹ Lothar Determann: Dangerous Liaisons – Software Combinations as Derivative Works – http://www.btlj.org/data/articles/21_04_04.pdf.

³² What is the difference between “mere aggregation” and “combining two modules into one program”? – <http://www.gnu.org/licenses/old-licenses/gpl-2.0-faq.html#MereAggregation>.

az életműszerződés megkötésének tilalmába.³³ A szerződés egyik legfontosabb elemének tekinthető reciprocitás elve tehát alapvetően a magyar jogban is érvényes.

4. A szerző személyhez fűződő jogai

A GPL hatálya alá tartozó szoftvert módosító programozó a szerzői jog alkalmazásában társszerzőnek fog minősülni. A GPL a szerző szoftverhez fűződő összes jogának átruházhatóságán alapszik,³⁴ ezért érdemes megvizsgálni a licenc hatályosulását a magyar szerzői jog által a szerzőnek biztosított személyhez fűződő jogok szempontjából.

A szerző személyhez fűződő joga annak eldöntése, hogy nyilvánosságra kívánja-e hozni művét, vagy azt inkább titokban akarja tartani.³⁵ A GPL nem követeli meg a szerzőtől a módosított munka nyilvánosságra hozatalát, csak a lefedett munka továbbadásakor kerül sor a szoftver automatikus licencelésére,³⁶ ezért ebből a szempontból sem jogellenes a szerződés. A szerző azonban úgy is dönthet, hogy a műve nyilvánosságra hozatalához adott engedélyt visszavonja. Ez természetesen súlyosan érintheti a reciprocitási láncban később következő felhasználókat, ennek ellenére a felhasználási szerződés ezzel ellentétes rendelkezései jogellenesség miatt semmiesek.

A szerzőnek joga van arra, hogy nevét, szerzői minőségét a programon feltüntessék. Mivel a nyílt forráskódú szoftverek világában az egyenrangú résztvevők által önkéntesen végzett alkotótevékenység³⁷ dominál, különösen nagy jelentősége van annak, hogy a forráskód különböző módosított változatait megkülönböztessék egymástól. Ennek az elvárásnak próbál megfelelni a GPL azon rendelkezése, amely a módosító nevének és a módosítás tényének feltüntetését követeli meg a felhasználótól³⁸ a programon. Mivel a forráskódhoz való hozzáférés mindig biztosított, ezért ezt a jelölést maga a forráskód is tartalmazhatja úgynevezett kommentként. Problémák akkor jelentkeznek, amikor a szerző valamilyen okból nem akarja, hogy nevét feltüntessék a programban. A személyhez fűződő jogok részeként a szerzőt a névjog negatív értelemben is megilleti,³⁹ hiszen követelheti nevének eltávolítását, illetve jogosult név nélkül közzétenni a művét. A szerződés kifejezett rendelkezése ellenére is választhatja a szerző az anonimitást, hiszen a GPL ezen része semmis szerződési feltétel. A szerzői jogi törvény és a GPL ellentétét szerencsére sikeresen enyhíti a szerzőnek az a lehetősége, hogy felvett néven tegye közzé a szoftver módosításait.

³³ Szjt. 44. § (1).

³⁴ *Reto Mantz*: Rechtsfragen von Open Source – http://retosphere.de/opensource/Rechtsfragen_von_Open_Source.pdf.

³⁵ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (10), p. 64.

³⁶ General Public License version 3 – <http://www.gnu.org/copyleft/gpl.html>, 10. pont.

³⁷ Peer production, lásd: *Telek Eszter*: Ingeny sör és szórásszabadság: szoftverek teljes és részleges közkinccsbe bocsátása. Infokommunikáció és Jog, 7. évf. 4. sz., 2010. május, p. 156.

³⁸ I. m. (36), 5. a) pont.

³⁹ *Lontai, Faludi, Gyertyánfy, Vékás*: i. m. (10), p. 66.

A szerzőt megillető személyhez fűződő jogok harmadik csoportját a műve integritásához való jog képezi. A szerző az Sztj.-re hivatkozva⁴⁰ a GPL-licenc rendelkezései ellenére felléphet programjának bármely fajta eltorzítása ellen, amely a becsületére vagy a hírnevére sérelmes. Ez a jog a szerzőt a GPL ezzel ellentétes rendelkezései ellenére is megilleti, hiszen azok a magyar jog alkalmazásában jogellenesség miatt semmisnek minősülnek.

5. Szoftverszabadalmak

Az egyik legégetőbb kihívást⁴¹ a GPL-licencet alkalmazó szoftverfejlesztők számára az jelentette, hogyan védekezzenek a licencből eredő jogaik gyakorlását veszélyeztető szabadalmakkal szemben. A szabadalom a szabadalmasnak az állam által adott kizárólagos jog, amely megakadályozza, hogy más a szabadalmas engedélye nélkül a szabadalom tárgyát előállítsa, használja vagy terjessze. A szabadalomnak ez a fajta kizárólagossága teljesen ellentétben áll a nyílt forráskódú szoftvereket kísérő licen szerződések céljával és szellemiségével. Ha a nyílt forráskódú szoftverek felhasználói megalapozottan attól tarthatnak, hogy szabadalmi perek alperesei lesznek csak azért, mert egy nyílt forráskódú programot használnak, akkor olyan vállalatok megoldásait kezdik választani, amelyek szabadalomhasznosítási szerződésekkel védik a saját ügyfeleiket. Ezzel rövid távon kvázi tulajdonosi programmá válnak az eredetileg nyílt forráskódú programok. Mivel azonban nem mindenki engedheti meg magának, hogy szabadalomhasznosítási szerződésekkel védekezzen, ezért a nyílt forráskódú szoftverek nagyszámú, de kevésbé tökeerős fejlesztői idővel felhagynának a tevékenységükkel, ami hosszú távon a nyílt forráskódú fejlesztési modell sajátos ökoszisztémájának összeomlásához vezetne. Jóllehet a GPL-licenc kettes verziója is tartalmazott a szabadalmasok mozgásterét korlátozó szabályt, azonban a nyílt forráskódú szoftverek ellen irányuló szabadalmi perek számának megnövekedése, és a szoftverszabadalmakkal kapcsolatos háttéralkuk megjelenése miatt a kétezres évek második felére a korábbinál részletesebb szabályokra volt szükség a GPL-licenc új verziójában. Az egyik ilyen, a GPL-licenc alatt terjesztett programokat is érintő eset a 2006 novemberében a nyílt forráskódú szoftverekkel foglalkozó Novell és a Microsoft által megkötött szerződés volt, amely a két vállalat szorosabb együttműködése mellett azt is biztosította, hogy egy bizonyos összegért cserébe a Microsoft tartózkodni fog szabadalmainak peres úton való érvényesítésétől a Novell ügyfeleivel szemben. A két vállalat jogászai elmésen nem minősítették a szerződést szabadalomhasznosítási szerződésnek, hanem a GPL-licenc kettes verziójának egyik joghézagát kihasználva csak a perléstől való tartózkodásról állapodtak meg, így a Novell sem veszítette el a GPL-licenctől származó jogait.

⁴⁰ Sztj. 13. §.

⁴¹ *Richard S. Stallman: The GNU Operating System and the Free Software Movement. In Chris DiBona, Sam Ockman: Open Sources. Voices from the Open Source Revolution, O’Reilly Media, 1999 – <http://oreilly.com/openbook/opensources/book/stallman.html>.*

Az új licenc szoftverszabadalmak ellen alkotott szabályai négy csoportra tagolhatók:⁴²

- a) egyértelmű engedély a szabadalmak hasznosítására,
- b) szabadalmi jog érvényesítését szankcionáló rendelkezés,
- c) „tudott, hogy függő” kitétel a reciprocitási láncban következő felhasználó védelme céljából,
- d) szabadalomhasznosítási szerződésekre vonatkozó rendelkezések.

a) Egyértelmű engedély a szabadalmak hasznosítására

Azoknak a személyeknek a szabadalmaira ad egyértelmű hasznosítási engedélyt a GPL-licenc, akik létrehozzák vagy módosítják a licenc hatálya alá tartozó programot, és olyan mértékben, amely a licencben foglalt jogok gyakorlásához szükséges, vagyis amelyek megléte nélkül a licencben foglalt jogok gyakorlása megsértené a szabadalmas jogait. Ez a hasznosítási engedély nem kizárólagos, az egész világra kiterjedő és jogdíjmentes, valamint a licenc elfogadása idején már lajstromozott és a csak később lajstromozásra kerülő szabadalmakra is vonatkozik. Azonban a GPL-licencben lévő szabadalmi felhasználási engedély korántsem korlátlan. Csak azon személyek által birtokolt szabadalmak tartozhatnak a hasznosítási engedély hatálya alá, akik a GPL-licenc hatálya alá tartozó szoftvert létrehozzák vagy módosítják,⁴³ a szoftverek egyszerű terjesztőinek birtokában lévő szabadalmak tehát nem.⁴⁴ Nem tartoznak ebbe a körbe azok a szabadalmak sem, amelyeknek a program későbbi, más által végrehajtott módosítása miatt lesz jelentőségük.

A magyar jog nem várja el a szabadalomhasznosítási szerződések feltétlen írásba foglalását, ezért a licenc ezen rendelkezésének alaki érvényességéhez nem fér kétség.

b) Szabadalmi jog érvényesítését szankcionáló rendelkezés

A szabadalomhasznosítási engedély negatív definiálásának tekinthető az a rendelkezése a licencnek, ami közvetve a szabadalmi jog érvényesítését szankcionálja. A licencbe adó nem korlátozhatja az eredeti licencben biztosított jogokat a program terjesztése során, a licenc értelmezésében pedig ilyen korlátozásnak minősül egy szabadalmi per megindítása a program licencbe vevőivel szemben. Más nyílt forráskódú szoftverek felhasználói szerződéseiből⁴⁵ átemelt szankcióként ilyenkor a felperes licencének érvényessége megszűnik, vagyis valaki nem lehet egyszerre egy szabadalmi per felperese és a GPL-licenc által jogositott

⁴² Tsai: i. m. (19).

⁴³ Őket nevezi a szerződés közreműködőknek.

⁴⁴ Az új licenc korai tervezetében a közreműködők mellett a terjesztők is szerepeltek, azonban a jelentős szabadalmakkal rendelkező vállalatok nyomására ez kikerült a végleges változatból, lásd GPLv3 Third Discussion Draft Rationale 2007 – <http://gplv3.fsf.org/gpl3-dd3-rationale.pdf>.

⁴⁵ Többek között az Apache Licence kettes verziója, a Mozilla Public Licence kettes verziója és a Nokia Open Source Licence is hasonló megoldást tartalmaz.

személy. Ezzel a módszerrel különösen azokat a jogalanyokat lehet a jogérvényesítéstől el-tántorítani, akik üzleti tevékenységük során részben vagy egészben a GPL-licenc hatálya alá tartozó programokat hasznosítanak, hiszen az ilyen összetett technikai megoldásokat tartalmazó programok helyettesítése rövid távon nehézségeket okozhat. Természetesen ez a szabály senkit sem akadályozhat meg abban, hogy a GPL-licenc hatálya alá tartozó programok terjesztésével rögtön felhagyjon, mielőtt benyújtja a keresetlevelét a bírósághoz. A kellően motivált szabadalmi jogosultak ellen tehát nem lehet hatásos eszköz.

A szerződés jelen rendelkezésének a magyar jogrendszerben való érvényessége attól függ elsősorban, hogy milyen módon értelmezzük azt. A szabály tisztán nyelvtani értelmezése során nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a licenc szövege határozottan megtiltja a kereset, illetve viszontkereset megindítását: „Őn ... nem indíthat keresetet azt állítva, hogy bármilyen szabadalmi igénypont meg lett sértve”.

A szabály tisztán nyelvtani értelmezése esetén nem kétséges, hogy a szerződés ezen rendelkezése jogszabályba ütközés miatt semmis lesz, hiszen az alaptörvényben biztosított jog-orvoslathoz való jogot próbálja jogellenesen elvonni.

Létezik ennek a szabálynak egy logikai-rendszertani értelmezése is, ami gyökeresen más eredményre vezet a szerződés érvényessége, illetve részleges érvénytelensége szempontjából. A szabály vizsgálata során nem szabad figyelmen kívül hagynunk egyrészt a szerződés szerkezetét, másrészt a vitatott rendelkezés funkcióját sem. Ezt a fajta értelmezést támogatja a Ptk. is, amikor arról rendelkezik, hogy „Az egyes szerződési feltételeket és nyilatkozatokat a szerződés egészével összhangban kell értelmezni”.⁴⁶

A licencszerződés szerkezetének vizsgálata kapcsán arra kell felfigyelnünk, hogy a szerződés önálló fejezetben szabályozza a licenc megszűnését. Ez egy egyszerűsítési technika része, aminek az a célja, hogy ne kelljen minden bekezdés végén a jogvesztést mint a szerződés megszűnésének a sankcióját kilátásba helyezni. Ehelyett a szerződés meghatározza a licencbe vevő jogait és kötelezettségeit, majd a nyolcadik szakaszban arról rendelkezik, hogy a szerződés megsértésével a licencbe vevő jogai automatikusan megszűnnek. Vagyis akkor, amikor a tizedik szakasz végén a szerződés arról ír, hogy a licencbe vevő nem indíthat keresetet a bíróságon, valójában nem a jogorvoslati jogot akarják elvonni vagy korlátozni, hanem a nyolcadik szakasz segítségével a felhasználási jogot, ami így nem lesz jogellenesség miatt érvénytelen.

Hasonló következtetésre juthatunk akkor, ha a szabály funkcióját vizsgáljuk meg. A szerződésnek ez a rendelkezése azt kívánja elérni, hogy az érintett szabadalmak felhasználása miatt a felhasználónak ne kelljen szabadalmi pertől tartania. A szabadalomhasznosítási szerződések funkcióját tekintve ugyanez a céljuk. Mivel a licenc kifejezetten tartalmaz szabadalomhasznosítási engedélyt, ezért ezen vitatott rendelkezés tekinthető a felhasználási engedély negatív formában való megerősítésének is.

⁴⁶ Ptk. 6:86. § (1).

A felhasználási jog elvonása önmagában is egy szigorú szankció, különösen ha egy alapvetően jogszerű cselekmény jogkövetkezményeként kerül rá sor, ezért a jogellenesség miatti semmisségen kívül is lehetnek olyan, szerződéskötési szabadságot korlátozó magánjogi szabályok, amelyek az itt tárgyalt rendelkezés tényleges hatályosulását akadályozhatják. A GPL-licenc a magyar Ptk. alkalmazásában általános szerződési feltételnek minősül, hiszen azt alkalmazója több szerződés megkötése céljából egyoldalúan, a másik fél közreműködése nélkül előre meghatározta, és jó eséllyel a szerződést kötő felek sem tárgyalták meg egyedileg a GPL rendelkezéseit.⁴⁷

A Ptk. szerint tisztességtelen az az általános szerződési feltétel, amely a szerződésből eredő jogokat és kötelezettségeket a jóhiszeműség és tisztesség követelményének megsértésével egyoldalúan és indokolatlanul a szerződési feltétel alkalmazójával szerződő fél hátrányára állapítja meg.⁴⁸ A tisztességtelen általános szerződési feltételt a sérelmet szenvedett fél megtámadhatja.

Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetén a Ptk. az úgynevezett feketelistában meg is határoz egyes szerződéses kikötéseket, amelyek mindig tisztességtelennek minősülnek. Ennek a feketelistának a nyolcadik pontja szerint fogyasztó és vállalkozás közötti szerződésben tisztességtelennek minősül az a kikötés, amely kizárja vagy korlátozza a fogyasztó peres vagy más jogi úton történő igényérvényesítési lehetőségeit. Azonban nem életszerű, hogy a szerződést kötő fél egyszerre minősüljön egy szabadalom jogosultjának és fogyasztónak is, ezért jelen szerződéses feltétel tisztességtelen voltának megállapítását nem könnyíti meg jogszabályi vélelem.

c) „Tudott, hogy függő” kitétel a reciprocitási láncban következő felhasználó védelme céljából

A GPL-licencbe foglalt szabadalomhasznosítási engedély azokra az esetekre nem képes megoldást nyújtani, amelyeknél nem a licencbe adó rendelkezik a fedett programot érintő szabadalommal – hiszen ilyenkor a licencbe vevő megkapná a hasznosítási engedélyt –, hanem egy harmadik, a reciprocitási láncban nem szereplő személy. A „tudott, hogy függő” szabály megalkotására azért volt szükség, hogy a fedett program licencbe vevőit megóvják egy esetleges szabadalmi per következményeitől. Ennek a szabálynak az értelmében a licencbe adó nem terjesztheti az olyan programot, amelyről ténylegesen tudja, hogy a szabadalmi licenc hiányában a program továbbítása vagy használata az adott országban egy vagy több jogosnak vélt szabadalmat sért. Jóllehet ez a szubjektív elem a licencben is könnyen kibúvót jelent, azonban a licenc más megoldást is lehetővé tesz a hasonló helyzetekre. A fedett program terjeszthetővé válik,

⁴⁷ Ptk. 6:77. § (1).

⁴⁸ Ptk. 6:102. § (1).

1. ha a forráskódot nyilvános hálózatról elérhetővé teszik a GPLv3 hatálya alatt, vagy
2. ha a licencbe vevő megfosztja magát az adott munkára vonatkozóan a szabadalmi licenc összes előnyétől, vagy
3. ha a GPL-licenc követelményeivel összhangban megszervezi, hogy a szabadalmi licenc a további fogadó felekre is kiterjedjen.

Az első lehetőség az eddigieknél lényegesen nagyobb kötelezettséget hárít a licencbe adóra, hiszen az általános szabályokkal ellentétben nemcsak azok számára kell hozzáférhetővé tenni a forráskódot, akik a gépi kódot is megszerezték, hanem egy sokkal szélesebb, előre nem meghatározható kör számára kell elérhetővé tennie. A második lehetőség egy olyan drasztikus lépés, ami a licencbe adó egyéb üzleti tevékenységére is hatással lehet, ezért a tényleges alkalmazása kétséges. A harmadik lehetőségnél pedig annak költségvonzatai vetnek fel kétségeket.

d) Szabadalomhasznosítási szerződésekre vonatkozó rendelkezések

A Novell és a Microsoft között megkötött szerződés által keltett közfelháborodásra reagálva a Free Software Foundation két új szabályt helyezett el a licenc készülő új változatában azért, hogy további szerződések hasonló tartalommal való megkötését megnehezítse. Az első rendelkezése a Microsoft magatartása ellen irányult: ha valaki a GPLv3 hatálya alá tartozó programot terjeszt, azonban egy megállapodás nyomán a felhasználók csak egy bizonyos körének ad szabadalmi felhasználási engedélyt, akkor ezt a szabadalmi felhasználási engedélyt az összes felhasználó számára megadottnak kell tekinteni. A licenc második rendelkezése a Novell magatartása ellen irányult: a program terjesztéséhez való jog elvesztésének terhe mellett megtiltja, hogy a licencbe vevő olyan szerződést kössön szoftverek terjesztésével foglalkozó harmadik féllel, amelynek alapján a licenc hatálya alá tartozó program terjesztése miatt a licencbe vevő pénzt fizet azért, hogy a harmadik fél mindazoknak, akik a licencbe vevőtől megkapják a lefedett munkát, egy diszkriminatív szabadalmi licencet adjon. Diszkriminatívnak minősül a szerződés, ha nem biztosítja a GPL-licenc által megadott jogokat, vagy megtiltja azok gyakorlását, vagy feltétele ilyen jogok nem gyakorlása. Ez alól a szabály alól kivételt jelentenek a 2007. március 28. előtt megkötött szerződések, így a Novell–Microsoft-szerződés is. A GPL-licenc alkotói igyekeztek megakadályozni, hogy a továbbiakban a Novell–Microsoft-alkuhoz hasonló kreatív szerződésszövegezéssel a licenc megkerülhető legyen, ezért a szabadalmi licenc fogalmát tágan határozták meg: minden olyan kifejezett megállapodásra vagy elkötelezettségre vonatkozik annak elnevezésétől függetlenül, amely egy szabadalom hasznosításáról szól.

6. A szerzői jog védelmét szolgáló hatásos műszaki intézkedések megkerülése

A Szellemi Tulajdon Világszervezetének égisze alatt a részes államok 1996. december 20-án Genfben elfogadták a szerzői jogról szóló nemzetközi szerződést, amelyet a 2004. évi XLIX. törvény ültetett át a magyar jogrendszerbe. A szerződés tizenegyedik cikke a hatásos műszaki intézkedések védelmét teremti meg azzal, hogy a részes államok megfelelő jogi védelmet és hatékony jogorvoslatot biztosítanak azoknak a hatásos műszaki intézkedéseknek a megkerülése ellen, amelyekkel a szerzők műveik tekintetében korlátozzák az általuk nem engedélyezett, illetve a jogszabály által meg nem engedett cselekményeket. A WIPO-szerződést is figyelembe véve született meg az Európai Unió 2001/29/EK irányelve az információs társadalomban a szerzői és szomszédos jogok egyes vonatkozásainak összehangolásáról, szintén védve ezeket a hatásos műszaki intézkedéseket. Ezen közjogi előzmények után a szerzői jogról szóló 1999. évi LXXVI. törvény 95. § a szerzői jog megsértésének következményeit rendeli alkalmazni a hatásos műszaki intézkedés megkerülőivel szemben, feltéve, hogy ezt a cselekményt olyan személy hajtja végre, aki tudja vagy akinek az adott helyzetben általában elvárható gondosság mellett tudnia kellene, hogy a cselekmény célja a műszaki intézkedés megkerülése. Hatásos műszaki intézkedésnek minősül minden olyan eljárás, amely arra szolgál, hogy a szerzői jog jogosultja által nem engedélyezett cselekményeket megelőzze, és ténylegesen alkalmas erre a célra. A GPL-licenc ugyan nem tiltja meg,⁴⁹ hogy a hatálya alá tartozó programba a szerző hatásos műszaki intézkedést építsen be, azonban a program átdolgozásához való joggal összhangban lehetővé teszi, hogy az ilyen intézkedéseket a licencbe vevő eltávolítsa vagy megkerülje. A WIPO szerzői jogi szerződésével, és így a részes államok szerzői jogával való összhang biztosítása miatt kíséreltek meg a szerződésben annak kimondását, hogy semmilyen fedett munka része nem tekinthető a genfi szerződés alapján hatásos műszaki intézkedésnek. Egy ilyen fajta deklarációtól természetesen semmilyen joghatás nem remélhető. Ezenkívül a licencbe adó a lefedett program továbbadásakor lemond minden olyan jogáról, amellyel megtilthatná a hatásos műszaki intézkedés megkerülését akkor, ha az ilyen megkerülés befolyásolja a GPL-licencben a lefedett munkára vonatkozóan megadott jogok gyakorlását.

7. Fogyasztói termékekre vonatkozó szabályok

A felhasználó jogainak hatékony gyakorlását nemcsak a fentebb tárgyalt jogi eszközök képesek korlátozni, hanem különböző műszaki megoldások is. Az angol nyelvű szakirodalomban az első alkalmazója után „tivoization”-nek nevezett gyakorlat is ilyen műszaki megoldást jelent. A televízióműsor rögzítésére alkalmas eszközök gyártója, a Tivo, a General Public Licence kettes verziójának hatálya alá eső szoftvereket épített be termékeibe, és for-

⁴⁹ Jóllehet a Free Software Foundation ideológiai okokból ellenzi a hatásos műszaki intézkedések alkalmazását.

málsan meg is felelt a licencszerződés rendelkezéseinek, hiszen a termékén futó szoftver forráskódját a módosítást is lehetővé téve közzétette. Egyúttal azonban egy olyan különleges áramkört épített be az eszközökbe, amely képes volt érzékelni a rajta működtetett szoftver módosított voltát, és letiltotta az eszköz működését, amikor módosított szoftvert próbáltak rajta elindítani. Vagyis a felhasználónak lehetősége volt az eszközön futó szoftver megismerésére és módosítására, de nem volt képes arra, hogy a saját módosított változatát az érdekeinek megfelelően használja is. Ezzel a Tivo nem sértette meg a licencszerződés szabályait, de ellentmondott céljának és szellemiségének. Az ilyen in fraudem legis gyakorlat elterjedése miatt volt szükség a GPL hármass verziójában a telepítési információk sorsának rendezésére. A telepítési információ fogalmát garanciális okokból kellően tágan fogalmazza meg a szerződés: magában foglalja az összes módszert, eljárást, feljogosítási kulcsot vagy egyéb információt, amely az adott termékben a lefedett munka forráskódjának egy módosított változatának telepítéséhez és futtatásához szükséges. Vagyis az ilyen információnak alkalmasnak kell lennie arra, hogy a módosított program működését lehetővé tegye. Az ilyen telepítési információkat abban az esetben kell mellékelni a program forráskódja mellett, ha a fedett program gépi kódját egy felhasználói termékre telepítve, kifejezetten a fogyasztói terméken történő felhasználás céljából adják át. A telepítési információk közzétételének kötelezettsége alól két kivételt enged meg a szerződés. Nem kell a telepítési információkat mellékelni akkor, ha a módosított gépi kód telepítése a termékre objektív okból nem lehetséges, pl. mert a program csak olvasható memóriában van tárolva az eszközön. A másik kivétel arra az esetre vonatkozik, amikor a módosítás maga lényegesen és hátrányosan befolyásolná egy hálózat működését, vagy megsértené a hálózati kommunikáció szabályait és protokolljait. Ilyenkor a módosított programot tartalmazó eszközt le lehet tiltani a hálózatról, amivel esetleg a rendeltetésszerű működését is meg lehet akadályozni. A két kivétel közül az első lényegesen enyhébb, hiszen műszaki okokból senki által nem megkerülhető esetre vonatkozik, ezért a telepítési információk közreadásának ilyenkor nem is lenne értelme. A licenc szabályának megkerülése céljából az ilyen műszaki megoldások azért nem fognak elterjedni, mert egyúttal a szoftverfrissítéseket és javításokat is lehetetlenné tennék a termék megjelenése után. A második kivétel már sokkal bizonytalanabb a jogalkalmazás szempontjából, ezért lehetővé teszi a licencszerződés megkerülését a hálózat biztonságára hivatkozva. Egy jövőben meghozott bírói döntésnek kell majd tisztáznia, hogy milyen körülmények között kerül veszélybe a hálózati kommunikáció működése.

A licenc korábbi változatai kifejezetten szigorúan reagáltak az esetleges szerzői jogi jogsértésekre, hiszen azonnal megszüntették a felhasználó licenc keretében megszerzett jogait. Ezt a jogvesztést igyekszik enyhíteni az új felhasználási szerződés, amely lehetővé teszi azt, hogy ha a jogszerű állapot helyreállítását követő hatvannapos átmeneti időszakon belül a jogtulajdonos nem jelzi a licenc megszüntetését, a licencbe vevő felhasználási szerződésből származó jogai tartósan helyreállnak. Ha a hatvannapos időszak alatt a jogtulajdonos értesíti a jogsértőt a licence megszüntetéséről, akkor az értesítés kézhezvételéig ideiglenesen szerzi

vissza a licencből eredő jogokat, az értesítés kézhezvételével azonban véglegesen megszűnnek a szerződésből eredő jogai.

8. A szerződés új változatai

A GPL legutolsó változata is kilátásba helyezi, hogy a Szabad Szoftver Alapítvány idővel kiadja a szerződés felülvizsgált változatait. A szerződés ezen rendelkezése nemcsak a szoftverfejlesztők részéről lett kritika tárgya,⁵⁰ de a szerzői jogi törvénnyel is ellentétben állhat. A probléma forrása az, hogy a licenc választásakor a szerzői jog jogosultja dönthet úgy, hogy programja nem csak a GPL egyik meghatározott változatai szerint lesz terjeszthető és módosítható, hanem a szerződés később megjelenő (tetszőleges) változata szerint is. A szerződés törzsszövegét követő copyright notice minta is ezt a megoldást propagálja.⁵¹ Ez a megoldás alkalmas lehet arra, hogy a szerződés megkötésekor még ismeretlen felhasználási módokat is bevonjon a felhasználási engedélybe, amit a Sztj. kifejezetten megtilt.⁵² A szerződés ugyan némiképp csökkenti a probléma jelentőségét azzal, hogy az új licencválasztás nem eredményezheti további kötelezettségek keletkezését a szerzőkre nézve, de az így felmerült problémát nem sikerült megnyugtatóan rendezni.

9. A felelősség és szavatosság kizárása

A GPL-licenc a szoftver ingyenességére hivatkozva igyekszik kizárni mindenfajta polgári jogi felelősséget. A felhasználási szerződés ezen rendelkezésének tényleges hatályosulását a szerződésre egyébként alkalmazandó jogrendszer magánjogi, illetve fogyasztóvédelmi rendelkezései korlátozhatják.

Így van ez a magyar jogban is, ahol a szándékosan okozott, továbbá emberi életet, testi épséget vagy egészséget megkárosító szerződésszegésért való felelősséget korlátozó vagy kizáró szerződési kikötés semmis. A szerződés felelősséget kizáró klauzulája eredményeképpen a szerződést kötő fél a szerződésszegése következtében csak a szándékosan okozott, illetve az emberéletben, testi épségben vagy egészségben keletkezett károkért lesz felelős. A licenc ingyenes volta miatt⁵³ felelősség ilyenfajta kizárása hiányában a Ptk. ingyenes szerződésekre vonatkozó rendelkezéseit kellene alkalmaznunk a felelősség mértékének megállapításakor.⁵⁴

⁵⁰ *Mantz*: i. m. (34).

⁵¹ I. m. (36).

⁵² Sztj. 44. § (2).

⁵³ *Dudás Ágnes*: A szoftverek szerzői jogi védelme. Iparjogvédelmi és Szerzői Jogi Szemle, 110. évf. 3. sz., 2005. június – <http://www.sztnh.gov.hu/kiadv/ipsz/200506/01-dudas-agnes.html>.

⁵⁴ Ptk. 6:147. §.

Mivel a szerződés bizonyos esetekben lehetővé teszi, hogy visszterhesen terjesszék a fedett művet,⁵⁵ ezért ilyenkor a magánjog kellékszavatossági szabályai is alkalmazhatók. Fogyasztó és vállalkozás közötti szerződés esetén a GPL ezzel ellentétes kikötése is semmis.⁵⁶ A fogyasztó elsősorban kijavítást vagy kicserélést követelhet, másodsorban árleszállítást igényelhet, vagy elállhat a szerződéstől.

Természetesen lehetőség van arra, hogy valaki szerződésben a jogszabályi minimumot meghaladó felelősséget vállaljon teljesítése szerződésszerűségéért.⁵⁷ Erre sor kerülhet egy supportszerződés keretei között, amelyben valaki egy informatikai rendszer üzemeltetésére vállal kötelezettséget.

V. Nyílt forráskódú szoftverlicenck az európai bíróságok előtt

A GPL nemzetközi jellege miatt sokáig kérdéses volt, hogy a szerződés rendelkezései milyen terjedelemben érvényesíthetők a kontinentális jogrendszerek bíróságai előtt.

A német netfilter/Sitecom-eset volt az első, amikor egy európai bíróságnak a GPL érvényesíthetőségéről kellett döntenie.⁵⁸ A netfilter egy nyílt forráskódú tűzfalprogram, amit az alkotói a GPL kettes változata szerint terjesztenek a honlapjukon.⁵⁹ A per alperese hálózati eszközök gyártásával és forgalmazásával foglalkozó gazdasági társaság, amely a per tárgyát képező szoftvert a saját honlapján tett lehívhatóvá. Az alperes honlapja nem tartalmazta a GPLv2 szövegére történő felhívást, és nem tette közzé a szoftver forráskódját sem, amivel az alperes megsértette a felhasználási szerződés rendelkezéseit.

A per során a bíróság arra keresett választ, hogy a felperes perbeli alaki legitimációja elégséges-e. A nyílt forráskódú szoftverek jellemzően több társszerző közös munkájának az eredményei, ezért kérdéses volt, hogy ki jogosult a per megindítására. Mivel a német szerzői jog lehetővé teszi, hogy a jogsértésekkel szemben a társszerzők egyike önállóan fellépjen, ezért a felperes perbeli alaki legitimációja megfelelő volt.

A másik megvizsgálandó kérdés, hogy érvényesen létrejött-e a peres felek között a szoftverfelhasználási szerződés a felperes honlapján található információk alapján. A netfilter letöltőoldala tartalmazott egy utalást a GPLv2 szövegére, amelynek alapján az alperes szabadon megismerhette a szerződés rendelkezéseit, a bíróság ezért megállapította, hogy az alperes a szoftver letöltésével elfogadta a felhasználási szerződést, amit a német jog alkalmazásában egyúttal általános szerződési feltételnek is minősített.

A német bíróság ezután megvizsgálta a GPL anyagi jogi érvényességének a kérdését. A bíróság sikeresen felismerte a szerződés alap gondolatát: a szerződés nem jelent a szerzői jogról

⁵⁵ Ilyen eset lehet pl. a program fizikai adathordozón való közzététele.

⁵⁶ Ptk. 6:157. §.

⁵⁷ *Mantz*: i. m. (34).

⁵⁸ *Joris Peeters*: General Public License in Court - Analyses of the case law in EU countries – <https://www.law.kuleuven.be/jura/art/44n4/peeters.html>.

⁵⁹ Netfilter licensing.

való lemondást, éppen ellenkezőleg, hiszen a szerzői jogi védelem a GPL hatályosulásának a jogszabályi alapja. A GPL legfontosabb tulajdonságát jelentő reciprocitást is érvényes szerződéses kikötésnek találta.

Egy másik, magyar bíróság előtt lezajlott ügyben⁶⁰ a nyílt forráskódú szoftverek gazdasági-jogi értékelésének volt jelentősége. A perben a felperes gazdasági társaságot többek között az alperes alapította reklámozási tevékenység folytatása céljából. A társasági szerződésben az alperes nem pénzbeli vagyoni hozzájárulás teljesítését vállalta azzal, hogy a társaság céljait szolgáló, több modulból álló szoftverrendszer földrajzi és időbeli korlátozás nélküli kizárólagos felhasználási jogát ruházza át a társaság részére. A perben az igazságügyi szakértő megállapította, hogy az alperes által szolgáltatott szoftver egy nyílt forráskódú szoftverből származtatott műnek tekinthető. Az alperes által eszközölt változások tipikusan a szoftver megjelenésére, a licenchtivatkozások és a szoftver eredetére vonatkozó utalások megváltoztatására vonatkoztak. Ezek miatt a per tárgyát képező szoftver nem tekinthető egyéni, eredeti jelleggel bíró alkotásnak. Mivel a szolgáltatott szoftver nyílt forráskódú licenc hatálya alá tartozik, és az internetről szabadon letölthető, ezért arra a gazdasági társaság sem szerezhetett kizárólagos felhasználási jogot, és a társaság üzleti céljainak elérésére alkalmatlan, piaci értéke nulla forint. A Fővárosi Bíróság ítéletével elmarasztalta az alperest, amit a Fővárosi Ítéltábla jogerősen helybenhagyott.⁶¹

VI. A GPL-licenc választásának hatása az üzleti modellre

A General Public License és a többi, a forráskód ingyenes továbbadását kötelezővé tevő licenc elterjedésének a kulcsa az ilyen módon licencelt programokkal foglalkozó vállalatok jövedelemtermelő képessége lesz. Mivel a szoftver kódja főszabály szerint ingyen kerül terjesztésre, ezért a tulajdonosi szoftverek esetében alkalmazotthoz képest új típusú üzleti modellek megalkotására van szükség a jövedelmezőséghez. Üzleti modellt itt akként lehet a legszélesebb körben meghatározni, hogy a cégek milyen módon juthatnak az általuk megalkotott termékek és szolgáltatások ellenértékéhez. A szolgáltatáson alapuló üzleti modellben, mivel a forráskód szabadon elérhető, a bevétel valamilyen szolgáltatás nyújtásából keletkezik. Ilyen szolgáltatás lehet a nyílt forráskódú szoftver telepítése, a rendszerfelügyelet, az alkalmazottak betanítása, frissítések és műszaki támogatás nyújtása.

A kettős licenclésen alapuló⁶² üzleti modellekben az a közös, hogy a vállalat párhuzamosan alkalmaz nyílt forráskódú és tulajdonosi licenclszerződéseket az ügyfeleivel szemben. Ez elképzelhető úgy, hogy a fő program mindenki számára szabadon elérhető, azonban a prog-

⁶⁰ 1-H-GJ-2011-114. bírósági határozat.

⁶¹ FIT-H-GJ-2011-303. bírósági határozat.

⁶² Split licensing lásd: *Victor Chang: From Open Source to long-term sustainability. Review of Business Models and Case studies* – http://eprints.soton.ac.uk/263925/1/ICVC_HRM_SN_AHM_final_paper1b.pdf.

ram funkcionalitását javító kiegészítők már tulajdonosi szoftverként díj ellenében használhatóak. Ezt a megoldást választotta a Sun az OpenOffice.org nevű szoftver esetében. A nyílt forráskódú OpenOffice.org kódbázisára alapozva StarOffice néven készített kereskedelmi verziót a szövegszerkesztőből. Ebben az üzleti modellben a kapcsolódó szolgáltatásokon kívül már a szoftverből közvetlenül is származik bevétel. A másik lehetőség, hogy műszaki tartalom szempontjából ugyanazt a programot terjesztik két különböző, nyílt forráskódú és kereskedelmi szoftverlicenc alatt. Így járt el a MySQL nevű svéd vállalat, amely többek között a termékét tulajdonosi szoftverként is értékesíti azoknak az ügyfeleinek, akik nem akarják a GPL-licenc által támogatott szigorú követelményeket teljesíteni.

A nyílt forráskódot alkalmazó multinacionális vállalatok⁶³ üzleti modelljében a vállalat által fejlesztett szoftver forráskódja nyílt és szabadon hozzáférhető, ezért az előfizetéses rendszerben az ügyfelek elsősorban nem a program kódjához nyernek hozzáférést, hanem terméktámogatást kapnak a pénzükért cserébe. Ez a terméktámogatás magában foglalja a kiadás után megjelenő új hardverelemek támogatását, új szoftverfunkciók hozzáadását, biztonsági frissítéseket és hibajavításokat. Egyéb szolgáltatásként jelenik meg a tanácsadás és támogatás, képzések szervezése és a tanúsítás (certifikáció). A tanúsítás során a vállalat azt garantálja, hogy az adott hardverelemen a saját rendszere mindenféle módosítás nélkül működésre bírható. Különleges értéknövelő szolgáltatást jelenthet a nyílt forráskódú biztosítás (pl. a Red Hat Open Source Assurance), amely szerződésben vállalt szavatosságként azt biztosítja, hogy a nyílt forráskódú licenc alatt terjesztett szoftverekkel kapcsolatos jogvitáknak nem lesz hatásuk a vállalat ügyfeleire, hiszen a vállalat kötelezettséget vállal egy program azonnali cseréjére akkor, ha a szellemi tulajdonhoz fűződő jogok megsértése miatt a program további használata lehetetlenné válna. Ennek a biztosításnak része lehet egy pénzügyi alap létrehozása is, amely a nyílt forráskódú programokat használók kockázatközösségét teremti meg, hiszen célja a nyílt forráskódú programokkal kapcsolatos jogvitákban felmerülő kiadások fedezése. Ilyen üzleti modellt alkalmaz a Red Hat és a Suse Linux Enterprise is.

A szolgáltatáshoz hozzáférést biztosító⁶⁴ üzleti modellben sem a nyílt forráskódú szoftver jelenti a vállalkozás elsődleges termékét. A program feladata valamilyen hálózaton keresztül elérhető szolgáltatáshoz való hozzáférés biztosítása a felhasználó számára. A felhasználó ilyenkor az ilyen módon elérhető tartalomért fizet, ezért a kliensprogram nyílt forráskódú programként is közreadható különösebb hátrány nélkül.

A veszteséggel értékesített fogalomteremtő termékek⁶⁵ üzleti modelljében a nyílt forráskódúvá tett szoftverhez kapcsolódó kiegészítő termékek iránti kereslet növelése a cél.

⁶³ László Gábor: A nyílt forráskódú szoftverek társadalmi-gazdasági hatásainak feltárása a központi kezdeményezések tükrében. Doktori értekezés – http://www.omikk.bme.hu/collections/phd/Gazdasag_es_Tarsadalomtudomanyi_Kar/2009/Laszlo_Gabor/ertekezes.pdf.

⁶⁴ Service enabler lásd: Frank Hecker: Setting up Shop: The Business of Open Source – http://in953.kelon.org/archives/in953/2005/lectures/papers/Setting_up_shop-The_business_of_open-source_software.pdf.

⁶⁵ Loss leader lásd: Brian Fitzgerald: The transformation of open source software – <http://www.idi.ntnu.no/~ericm/brian.misq.pdf>.

Hasonló utat járt be több népszerű integrált fejlesztői környezetet fejlesztő vállalat a termékeivel, pl. az IBM az Eclipse nevű programmal, a Sun a Netbeans-el és a BEA a Beehive nevű termékével. A fentebb vázolt üzleti modellek természetesen nagyon ritkán valósulnak meg önállóan, a legjellemzőbb az, hogy a nyílt forráskódú szoftverekkel foglalkozó vállalatok hosszú távú jövedelmezőségük megteremtése céljából ezek valamilyen kombinációját alkalmazzák.

A védjegylicensia rendszerében⁶⁶ a nyílt forráskódú szoftverek átdolgozóinak a jogosult védjegyének a használatáért kell díjat fizetniük. Egy szoftver nyílt forráskódú licenccel való terjesztése nem jelenti azt, hogy a jogosultnak a szoftverhez kapcsolódó védjegyeit is ingyen kellene licencbe adnia.

Zárszó

A nyílt forráskódú szoftverek felhasználási szerződésai hosszú utat jártak be legelső megjelenésük óta. Eredetileg az amerikai szerzői jogi hagyományokhoz igazodó szerződések mostanra globálissá váltak, és az európai jogászoknak is meg kell vizsgálniuk a szerződés által létrehozott jogviszonyokat. A szerződés európai hatályosulását érintő kezdeti bizonytalanságok után mostanra nyilvánvalóvá vált, hogy a szerződés lényeges elemei annak alkotóinak szándékával megegyező módon váltanak ki joghatásokat a kontinentális jogrendszerekben belül is. A forráskód kötelező közzététele és a szerződés reciprocitása is lényegében ugyanúgy kötelezi a magyar szerzőket, mint amerikai társaikat. Ezért aztán annak sincs jogi akadálya, hogy a hazai fejlesztők is széles körben elkezdjék használni a nyílt forráskódú megoldásokat, és kihasználják az ilyen típusú szerződéses keretek összes előnyét.

A GPL valamennyi vitatott pontja ellenére már a kezdetektől fogva képes volt arra, hogy hihetetlen mennyiségű szellemi tőkét gyűjtsön maga köré, és ezt a szellemi tőkét a közös célok mentén kamatoztassa. A szerződés által létrehozott különleges ökoszisztéma a szerződés legértékesebb eredménye, amely lehetővé teszi, hogy kiváló minőségű és ingyenes szoftverek jöjjenek létre. Ebből a szempontból a GPL példátlanul sikeres szerzői jogi eszközzé vált történetének elmúlt 15 éve alatt.

⁶⁶ Brand licensing lásd: *Telek Eszter*: Szabad-e a szoftver?; A FLOS szoftverek terjesztésére kiadott üzleti modellek és a kettős licenzelés jogi háttere. Infokommunikáció és Jog, 8. évf. 45. sz., 2011.